

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Φωτεινή Βάκη*

Covid -19: Ένας πολιτικός ιός

Η πανδημία δεν είναι καινοφανές φαινόμενο στην ιστορία. Κάθε εποχή καταγράφει τις πανδημίες της καθώς και τους τρόπους αντιμετώπισης και νοσηματοδότησής τους. Αν οι πανδημίες και οι φυσικές καταστροφές αντιμετωπίζονταν κάποτε ως θεοδικίες, ως η Νέμεση που ακολουθούσε τη ύβρη, ο κορωνοϊός που έθεσε σε καραντίνα τον πλανήτη και άλωσε εν μια νυκτί την Γηραιά Ήπειρο θα μπορούσε να ερμηνευτεί με τις διόπτρες του Φρανκενστάιν της Σέλεου, όπου το «τερατούργημα» μιας άμετρης έπαρσης αυτονομείται και στρέφεται εναντίον του δημιουργού του.

Τον ιό δεν δημιούργησαν κάποια «κονκλάβια» ισχύος ή κάποιοι διεστραμμένοι νόες ως όπλο σε ένα νέο βιολογικό πόλεμο, σύμφωνα με τις συνήθειες συνωμοσιολογικές θεωρίες που ευημερούν σε περιόδους κρίσης. Τον ιό γέννησε και εξέθρεψε ένας συγκεκριμένος τρόπος παραγωγής, διατροφής και κατανάλωσης. Τον γέννησαν ο ασφυκτικός συνωστισμός στις μητροπόλεις και τις παραγκουπόλεις, οι κραυγαλέες ανισότητες, τα διατροφικά σκουπίδια με τα οποία τρεφόμαστε, η ασύδοτη χρήση φαρμάκων χάριν της κερδοφορίας του βιοτεχνολογικού τομέα και των πολυεθνικών που καθιστούν τους ιούς ανθεκτικότερους. «Αυτό που ήταν θεϊκό έχει γίνει ανθρώπινο - πολύ, υπερβολικά ανθρώπινο», όπως λέει ο Νίτσε. Η νεωτερικότητα έμεινε για μεγάλο διάστημα στον αστερισμό της φράσης του Πασκάλ «ο άνθρωπος ξεπερνά απείρως τον άνθρωπο». Αλλά αν τον ξεπερνά «υπερβολικά» - χωρίς δηλαδή να ανέρχεται πλέον στο κατά

* Επίκουρη καθηγήτρια Ιστορίας της Φιλοσοφίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, πρώην βουλευτρια Κέρκυρας

Πασκάλ θείο - τότε δεν τον ξεπερνά καθόλου. «Μάλλον καθηλώνεται σε μια ανθρωπινότητα που την έχουν ξεπεράσει τα γεγονότα και οι καταστάσεις τις οποίες η ίδια παρήγαγε».[†]

Η πανδημία του κορωνοϊού παραλληλίζεται με έναν παγκόσμιο πόλεμο. Η «ζωή δεν ζει», κατά Αντόρνο, ή αναστέλλεται «μέχρι νεωτέρας» και η επικαιρότητα ακινητοποιείται στην αριθμητική της φρίκης, στο δελτίο τύπου των ειδικών που ανακοινώνουν νεκρούς και τραυματίες. Ο εχθρός ιός είναι άορατος, ύπουλος και άτρωτος. Είναι γνήσιο τέκνο του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού που εκμηδενίζει αποστάσεις αναπτύσσοντας ιλιγγιώδεις ταχύτητες. Διέσχισε σύνορα ελεύθερος, μαζί με κεφάλαια και εμπορεύματα και άλωσε ένα πλανήτη που βρήκε ανυπεράσπιστο με μοναδικό όπλο την επίκληση της «ατομικής ευθύνης» και την κήρυξη κατάστασης εξαίρεσης, ήτοι την αναστολή θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος, όπως την απαγόρευση της ελεύθερης μετακίνησης των πολιτών προκειμένου να προστατευθεί η ζωή τους. Τις εκατόμβες των νεκρών δεν τις άνοιξε η υπεροπλία του «ιού-εχθρού» αλλά τα άσφαιρα πυρά του νεοφιλελευθερισμού που κατεδάφισε το δημόσιο σύστημα υγείας, έριξε την έρευνα βορά στα επιχειρηματικά συμφέροντα[‡] και πορεύτηκε με γνώμονα την αναδιανομή του πλούτου υπέρ των προσφιλών του ελίτ.

Η φιλοσοφία για τον ιό

Η πανδημία πυροδότησε τον διάλογο μεταξύ φιλοσόφων. Σε ένα άρθρο του στις 26 Φεβρουαρίου 2020, ο Giorgio Agamben παραλλήλισε τον «πόλεμο» κατά του κορωνοϊού με αυτόν κατά της τρομοκρατίας.[§] Σύμφωνα με το κεντρικό του επιχείρημα, η πανδημία έγινε το πρόσχημα για την μετατροπή της κατάστασης εξαίρεσης σε κανόνα, την περιστολή των ελευθεριών και την εγκαθίδρυση ενός κράτους φόβου. Το κείμενο, που γράφτηκε πριν τις

[†] Ζαν-Λυκ Νανσύ, «Ένας υπερβολικά ανθρώπινος ιός», μετάφρ. Απόστολος Λαμπρόπουλος, Βίκυ Ιακώβου, στον ιστότοπο Nomadic Universality. Βλ επίσης, Κώστας Σβόλης στο κείμενό του, «Το δέντρο, το δάσος και ένας ιός ανάμεσά τους». Αναρτήθηκε στις 12 Μαρτίου 2020 στον ιστότοπο, poli-k.net.

[‡] «Μην αναρωπιέστε γιατί δεν υπάρχουν αντικά ή γιατί θα αργήσει το εμβόλιο. Ο λόγος είναι απλός: δεν έχουν κέρδος. Όπως έγκαιρα έχει επισημάνει η Goldman Sachs με αφορμή τις πανάκριβες αλλά αποτελεσματικές θεραπείες για την εξάλειψη της Ηπατίτιδας C, τα φάρμακα που εξαλείφουν ασθένειες (όπως τα εμβόλια) έχουν μειωμένες αποδόσεις όσο προοδευτικά μειώνονται οι φορείς της ασθένειας και άρα είναι οικονομικές αποτυχίες». (Πάνος Παπαδόπουλος, «Covid 19 και προκλήσεις για τη δημόσια υγεία», εφημ. Αυγή, 23 Μαρτίου 2020).

[§] Giorgio Agamben, «The invention of an epidemic.» Αρχικά δημοσιεύθηκε στην ιταλική γλώσσα στον ιστότοπο Quodlibet. Αναδημοσιεύθηκε στα αγγλικά στον ιστότοπο του European journal of psychoanalysis που φιλοξένησε κριτικές στις θέσεις του Agamben. Στις 17 Μαρτίου 2020, ο Agamben δημοσίευσε μία απάντηση στους κριτές του που εμπεριέχει διευκρινίσεις και διασαφήσεις των θέσεών του. Στο εν λόγω κείμενο ισχυρίζεται ότι το κέντρο βάρους του βρισκόταν εξαρχής στην «μετά κορωνοϊό» εποχή. (Βλ. G. Agamben, «Clarifications,» European Journal of Psychoanalysis).

εκατόμβες των νεκρών στην Ιταλία, δεν λαμβάνει υπόψη του ότι η μη ύπαρξη εμβολίου για τον ιό, ο ασυμπτωματικός του χαρακτήρας και η ταχύτητα μετάδοσής του επέβαλαν τη λήψη αυστηρών μέτρων προκειμένου να αποφευχθεί η διασπορά του. Επιπλέον, η θεωρία της «ανοσίας της αγέλης» που αρχικά εφάρμοσε ο Μπόρις Τζόνσον - ενδεχομένως για να αντισταθμίσει τις απώλειες του Brexit στην οικονομία - έβριθε ηλικιακού ρατσισμού και προϋπέθετε το δαρβίνειο αξίωμα επιβίωσης των ισχυρότερων και αφανισμού των ασθενέστερων. Οι θέσεις που διατυπώνει ο Agamben προσομοιάζουν προς το δόγμα του σοκ της Naomi Klein** σύμφωνα με το οποίο ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός χρησιμοποιεί το σοκ που προκαλούν οι φυσικές καταστροφές για να επανέλθει δριμύτερος, να λεηλατήσει αγαθά και να καταστρατηγήσει δικαιώματα. Η φιλοσοφία και η ιστορία πρέπει να κρατούν ασφαλείς αποστάσεις από προφητείες. Η κατάσταση παγκοσμίως που διαμόρφωσε η έλευση και αντιμετώπιση του ιού επιδέχεται και άλλες αναγνώσεις.

Το ερώτημα που αναπόφευκτα εγείρεται αφορά όντως αν ο ύψιστος σκοπός της υπεράσπισης της ζωής και της υγείας των πολιτών «αγιάζει» τα μέσα - ακόμη και αν τα τελευταία συνίστανται στην κήρυξη της κατάστασης εξαίρεσης. Το παράδοξο της ιστορίας ωστόσο είναι το εξής: Η εν λόγω κατάσταση εξαίρεσης φαίνεται να λειτουργεί ως το μοναδικό ανάχωμα στην επέλαση του «ιού-εχθρού» που απέμεινε σε χώρες ανοχύρωτες που κατεδάφισαν με οδοστρωτήρα τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές το δημόσιο σύστημα υγείας. Η κατάσταση εξαίρεσης ως σπασμωδική κίνηση αντιμετώπισης της λαίλαπας της νόσου ελλείψει ισχυρού Εθνικού Συστήματος Υγείας είναι το παρεπόμενο μιας άλλης κατάστασης εξαίρεσης την οποία αποφάσιζαν όργανα που ενώ στερούνταν δικαιοσύνης υπόστασης και δημοκρατικής νομιμοποίησης, πραγμάτων παρ' όλα αυτά, τον ορντοφιλελευθερισμό που δεν υπακούει σε πολιτικούς κανόνες αλλά υπαγορεύει στην πολιτική τους δικούς του. Ο ρόλος του προ-νεωτερικού κυρίαρχου που διαδραμάτιζαν οι γιατροί στο Μπέργκαμο της Ιταλίας, οι οποίοι έπρεπε να αποφασίζουν ποιοι ασθενείς θα εισέλθουν στις μονάδες εντατικής θεραπείας για να ζήσουν και ποιοι θα αφεθούν να πεθάνουν είναι συνέπεια μιας νεοφιλελεύθερης τάξης που αποφάσιζε επί της ζωής ή του θανάτου των «υπηκόων» της και εις το όνομα μιας άλλης «θεραπείας», αυτής του δημόσιου χρέους, απορρύθμιζε την εργασία και ιδιωτικοποιούσε ιδεοληπτικά και εν ψυχρώ το δημόσιο αγαθό της υγείας. Με άλλα λόγια: το μοναδικό μέσο που διαθέτει ο νεοφιλελευθερισμός για να ανακόψει μια πανδημία που επελαύνει στα συντρίμια που ο ίδιος δημιούργησε, υποτάσσοντας την πολιτική στο χρηματοπιστωτικό σύστημα που παρουσίαζε ως ειμαρμένη, συνίσταται στην αναστολή του δικαίου, ήτοι των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του πολίτη.

** Naomi Klein, *Το δόγμα του σοκ: Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*. Μετάφρ. Άγγελος Φιλιππάτος, Αθήνα, Λιβάνης, 2010.

Ο μετα-ιδεολογικός πραγματισμός μιας διακυβέρνησης χωρίς πολιτική και πολίτες που ταυτίζεται με την εφαρμογή μέτρων που επιτάσσουν οι χρηματοπιστωτικές δυνάμεις απέληξε στο αδιέξοδο του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και αποτυπώθηκε στην βαρβαρότητα των ποσοστών λιτότητας και ανισοτήτων. Από το 2011 έως το 2018, η ευρωπαϊκή επιτροπή ζήτησε από τα κράτη-μέλη της ευρωπαϊκής ένωσης 63 φορές να μειώσουν τις δαπάνες για την υγεία και να προχωρήσουν σε ιδιωτικοποιήσεις. Από το 2009 έως το 2013, η Ελλάδα των μνημονίων μείωνε κάθε χρόνο τις κατά κεφαλή δαπάνες για την υγεία κατά 8.7%.^{††}

Ο κορωνοϊός και η ετερογονία των σκοπών

Ένα προσφιλέσ σχήμα στη φιλοσοφία της ιστορίας του 18ου αιώνα είναι η «ετερογονία των σκοπών». Το «κακό», ισχυρίζεται, επιστρατεύεται ακούσια υπέρ του «καλού» και τα «φάλτσα», τα «σκοτεινά» σημεία γίνονται καύσιμο υλικό στην «αίσια έκβαση» του ιστορικού σεναρίου. Η επιδρομή του κορωνοϊού θα μπορούσε να εκληφθεί μεταφορικά ως μια από τις «φάρσες» που συχνά σκαρώνει η ιστορία ή μια «διαστροφή» της που υπερβαίνει ερμηνευτικά σχήματα και ακυρώνει νομοτέλειες αιφνιδιάζοντας όσους αποπειρώνται τη χειραγώγησή της.

Ο ιός ως το «απόλυτο κακό» - ω του θαύματος - επιστρατεύτηκε υπέρ του «καλού», της ανάταξης εν προκειμένω του δημοσίου συστήματος υγείας και της πεποίθησης ότι οι «αγορές» δεν σώζουν ζωές.

Έπρεπε να ενσκήψει η πανδημία του κορωνοϊού για να ιαθούν από τον «ιό» των νεοφιλελεύθερων δοξασιών οι κήρυκές τους και να συνειδητοποιήσουν αίφνης την αξία του δημόσιου συστήματος υγείας με καθημερινές και αλλεπάλληλες εκκλήσεις ανάταξής του. Έπρεπε να χαθούν τόσες ανθρώπινες ζωές και να βυθιστεί ο πλανήτης στον φόβο για να γίνει σαφές ότι η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων αγαθών οδηγεί στο χάος, διαλύει τον κοινωνικό ιστό και καταργεί δικαιώματα.

Ο μετα-νεωτερικός Μεσαίωνας της πανδημίας φαίνεται να άμβλυνε τις αγκυλώσεις και τις ιδεοληψίες όσων έθεταν σε προτεραιότητα τα σύμφωνα σταθερότητας και την οικονομική πειθαρχία λαών έναντι της ζωής και της ευημερίας τους. Έβαλε σε καραντίνα τα νεοφιλελεύθερα άρθρα πίστεως και κατέδειξε την ανάγκη τόσο της ενίσχυσης των δημόσιων αγαθών όσο και της επιστροφής της προτεραιότητας της πολιτικής έναντι των «αγορών» και της οικονομίας. Αρκούσε

^{††} Άρης Χατζηστεφάνου, «Οι 63 μαχαίριές της Ε.Ε στα ευρωπαϊκά συστήματα υγείας», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 14 Μαρτίου 2020.

ένα βράδυ για να καταρρεύσει ως χάρτινος πύργος ο νεοφιλελεύθερος Λεβιάθαν του συμφώνου σταθερότητας που εξουθένωσε λαούς, καθήμαξε ζωές και έκανε τη διάλυση της δημόσιας υγείας τον δούρειο ίππο άλωσης της Ευρώπης από τον νέο εχθρό-ιό.

Το ερώτημα ωστόσο παραμένει: Ο ιός θα δράσει ως ο καταλύτης άρσης ή επανάκαμψης των νεοφιλελεύθερων δοξασιών μετατρέποντας τον πανικό της πανδημίας σε άλλοθι μόνιμης κατάστασης εξαίρεσης;

Η επικαιρότητα διαψεύδει την αρχική υπόθεση του αισιόδοξου οξύμωρου του άγνωστου ιού που γίνεται πανάκεια των ιδεοληψιών του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού. Η πανδημία στα καθ' ημάς δεν ανέκοψε τη ροή του χρήματος στους ιδιώτες. Η επίταξη ιδιωτικών κλινικών που υπαγορεύει ένα καθεστώς έκτακτης ανάγκης μεταφράστηκε έντεχνα από την ελληνική κυβέρνηση σε διπλασιασμό της αποζημίωσης στους κλινικάρχες. Διόλου ευκαταφρόνητα ποσά εκταμιεύονταν σε ιδιώτες για την κατασκευή των τεστ του κορωνοϊού αγνοώντας τις εκκλήσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας για δωρεάν συνδρομή, σε Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για την επικοινωνιακή εκστρατεία για τον κορωνοϊό όταν τα διαφημιστικά μηνύματα για τη δημόσια υγεία είναι δωρεάν και ταυτοχρόνως νομοθετούνταν το δικαίωμα των εργοδοτών να περικόπτουν το 50% του μισθού των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα. Στα συντρίμια της πανδημίας σχεδιαζόταν το νέο εργασιακό «όραμα» που προέβλεπε μισό μισθό-μισή ζωή για τους αναλώσιμους.

Κάθε κρίση έχει τις ύαινές της που ζουν από τις σάρκες των ηττημένων. Κάθε πόλεμος βάφει το «αόρατο χέρι» της αγοράς μαύρο, γίνεται business as usual και κάνει την περίφημη «ατομική ευθύνη» το πρόσχημα απόσυρσης της κυβέρνησης από τη δική της ευθύνη απέναντι στον πολίτη που ρίχνει βορά στους νεομαυραγορίτες.

Ο άγνωστος ιός-«εισβολέας» δεν χαρακτηρίστηκε μόνο ως προϊόν της παγκοσμιοποίησης αλλά επιπλέον και ως «δημοκρατικός». Δεν παραβιάζει μόνο σύνορα αλλά και κοινωνικές ιεραρχίες. Επιτίθεται «επί δικαίους και αδίκους». Η αντιμετώπιση ωστόσο του «εισβολέα» συναρτάται με τις κραυγαλέες κοινωνικές και υλικές ανισότητες και επανεγγράφει, όπως υποστηρίζει η Μπάτλερ, *«την κίβδηλη διάκριση ανάμεσα σε ζωές που είναι άξιες να θρηνοούνται και ζωές ανάξιες θρήνου, δηλαδή ανάμεσα σε εκείνους που θα πρέπει να προστατεύονται από τον θάνατο με κάθε κόστος και εκείνους που η ζωή τους θεωρείται ότι δεν αξίζει να προφυλαχθεί από την ασθένεια και τον θάνατο»*.^{##} Η υπεράσπιση της ζωής σε μια Ευρωπαϊκή πρωτεύουσα δεν είναι ισόκυρη με αυτήν στη Ραμάλα. Η ζωή στην Αθήνα δεν «αποτιμάται» το ίδιο

^{##} Τζούντιθ Μπάτλερ, «Ο καπιταλισμός έχει τα όριά του», μετάφρ. Γεράσιμος Κακολύρης, Κική Καψαμπέλη, *Εφημερίδα των συντακτών*, 30 Μαρτίου 2020.

με αυτή σε ένα κέντρο φιλοξενίας προσφύγων. Ακόμη και το γεγονός του γενικού συναγερμού που σήμανε η νυν πανδημία ενός ιού εξίσου επιθετικού και άγνωστου με τον Έμπολα ή τον Sars 1 υπαγορεύτηκε εν πολλοίς από την εισβολή του στον «αρκετά βολεμένο δυτικό κόσμο», όπως εύστοχα αναφέρει ο Μπαντιού.^{§§}

Από την κατάσταση εξαίρεσης άλλωστε εξαιρέθηκαν κάποιες κατηγορίες πολιτών. Τα ένθερμα χειροκροτήματα για τους υγειονομικούς σκέπαζαν τις κραυγές αγωνίας τους για την έλλειψη μέσων προστασίας, για το γεγονός ότι μάχονταν στην πρώτη γραμμή του πολέμου άοπλοι. Πόσο προστατευμένοι όμως είναι οι εργαζόμενοι στην διατροφική αλυσίδα, οι «ντελιβεράδες» αλλά και οι καθαριστές που κάνουν τη ζωή όσων «μένουμε σπίτι» αξιοπρεπή;

Εξαιρέθηκαν από την κατάσταση εξαίρεσης οι «βουβοί» και οι «αόρατοι»: οι κρατούμενοι, οι άστεγοι, τα άτομα με αναπηρία, οι πρόσφυγες, οι ψυχικά ασθενείς . «Μένουμε σπίτι» αλλά όσοι δεν έχουν σπίτι και κοιμούνται στα χαρτόκουτα, είναι απλώς «περιττοί», που δεν αξίζει καν τον κόπο να καταγραφούν.

«Μένουμε σπίτι» ή τα παράδοξα της αλληλεγγύης

Ο αυτοπεριορισμός, η επωδός «μένουμε σπίτι» επιδέχεται διττή ανάγνωση. Η κοινωνική απόσταση - social distancing - ως αναγκαίο μέτρο προστασίας της δημόσιας υγείας που γέννησε ο ιός θα μπορούσε να γίνει συνώνυμη της εχθροπάθειας της χομπσιανής φυσικής κατάστασης στην οποία πρωταγωνιστεί ο φόβος. Ο τελευταίος δεν συνίσταται μόνο στην εκδήλωση συγκρούσεων αλλά και στην αναμονή τους. Ο «εχθρός» εν προκειμένω είναι άγνωστος. Μπορεί να είναι ο διπλανός μας, μπορεί να είναι ο εαυτός μας. Όλοι είμαστε δυνάμει φορείς. «Δεν είμαστε σε κίνδυνο, είμαστε ο κίνδυνος».^{***} Ύπουλος και ασυμπτωματικός ο «εχθρός» γεννά διαρκή καχυποψία και φοβία η οποία κινδυνεύει να γίνει έθος μετά το πέρας της πανδημίας.

Υπάρχει όμως και η άλλη όψη: του οξύμωρου της αλληλεγγύης διαμέσου της απόστασης. Μένουμε σπίτι αλλά δεν σιωπούμε. Μένουμε σπίτι τραγουδώντας στα μπαλκόνια για να ξερκίσουμε τον φόβο. Μένουμε σπίτι όχι γιατί το επιβάλλει η κατάσταση εξαίρεσης αλλά πρώτιστα για να μείνουμε εμείς άνθρωποι που αναλαμβάνουν την ευθύνη απέναντι στον συνάνθρωπο. Τηρούμε τους κανόνες του «εγκλεισμού» όχι, για να το θέσουμε με καντιανούς

^{§§} Alain Badiou, “Σχετικά με την επιδημική κατάσταση”, μετάφρ. Διονύσης Δρόσος, αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς.

^{***} Η φράση ανήκει στον Ιταλό δημοσιογράφο, Massimo Giannini. Παρατίθεται στο κείμενο του Sergio Benvenuto, “Forget about Agamben,” δημοσιευμένο στον ιστότοπο του European journal of Psychoanalysis,

όρους, λόγω του εξωτερικού νόμου και των κυρώσεων που επιβάλλει η παραβίασή τους αλλά λόγω του εσωτερικού νόμου που υπαγορεύουμε εμείς εν είδει νομοθέτη στους εαυτούς μας και σύμφωνα με τον οποίο οφείλουμε να βλέπουμε την ανθρωπότητα τόσο στο πρόσωπό μας όσο και στο πρόσωπο κάθε άλλου, «*πάντοτε ταυτόχρονα ως σκοπό, ποτέ μόνον ως μέσον*». Εδώ όμως οι φιλοσοφικές εννοήσεις και προσαγές περί ατομικής ευθύνης ως πράξης αλληλεγγύης τελειώνουν και αρχίζει ο ζόφος ή η παρωδία της «αλληλεγγύης» της Ευρώπης.

Ο «λαϊκισμός», ως ο πιο δημοφιλής ίσως όρος του πολιτικού συρμού, συνιστά ένα κενό κέλυφος το εκάστοτε περιεχόμενο του οποίου ποικίλει και συναρτάται με τους ρόλους που καλείται να επιτελέσει. Ο λαϊκισμός γίνεται ένα πολιτικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για να στιγματίσει τον πολιτικό αντίπαλο. Η νεοφιλελεύθερη ορθοδοξία επιρρίπτει συνήθως τη μομφή του «λαϊκισμού» αφενός σε οτιδήποτε εναντιώνεται στα άρθρα πίστεώς της και αφετέρου στα ακροδεξιά μορφώματα παρέχοντάς τους με αυτόν τον τρόπο ένα φύλλο συκής που κρύβει επιμελώς την καταφανώς φασιστική ταυτότητά τους. Η διάκριση που υιοθετούν οι ερμηνευτές του όρου είναι αυτή μεταξύ του «λαϊκισμού» της λατινικής Αμερικής που διεκδικεί την αναδιανομή του πλούτου και την κοινωνική ενσωμάτωση των αποκλεισμένων^{†††} και του «λαϊκισμού» των ακροδεξιών κομμάτων ο σκοπός των οποίων είναι να εξοβελίσουν τα πιο χαμηλά και επισφαλή στρώματα της κοινωνίας, κυρίως τους μετανάστες. Αν ο «λαϊκισμός» των πρώτων είναι η εξέγερση των φτωχών με αίτημα την κοινωνική δικαιοσύνη, ο «λαϊκισμός» των τελευταίων είναι η εξέγερση των ενσωματωμένων εναντίον των μεταναστών, των «εντός» εναντίον των «εκτός» που πυροδοτεί η ξενοφοβία και ο ρατσισμός.^{†††}

Η αλληλεγγύη στη Λομβαρδία ήρθε από εκείνους που ο «λαϊκισμός» των «εντός» της ακροδεξιάς Λέγκας απέκλεισε και εκδίωξε. Ήρθε από τους γιατρούς της Κούβας και της Βενεζουέλας, της Αλβανίας και της Σομαλίας, τού φτωχού ιταλικού Νότου που έσπευσαν να συνδράμουν όσους τους είχαν κηρύξει εμπάργκο, και επιθυμούσαν διακαώς να τους βάλουν σε «καραντίνα» ως «ιούς» που μολύνουν το κοινωνικό σώμα και ζωές «ανάξιες» να ζήσουν.

Η άρνηση της Γερμανίας και του ευρωπαϊκού Βορρά στην έκδοση «κορωνομολόγου» αλλά και στην αποστολή υγειονομικού υλικού στους «εταίρους» τους παρωδούν την «αλληλεγγύη» των κρατών μελών της Ένωσης. Ο κορωνοϊός έδωσε τη χαριστική βολή σε μια ημιθανή ευρωπαϊκή ιδέα που έσβηνε σε κλειστά κέντρα κράτησης και βούλιαζε στον βυθό της Μεσογείου. Οι μάσκες κατέφθασαν από την Κίνα και μία «ξένη» από την Αλβανία, που πριν είκοσι χρόνια, όταν

^{†††} Carlos de la Torre, “Left-Wing Populism: Inclusion and Authoritarianism in Venezuela, Bolivia and Ecuador”, *The Brown Journal of World Affairs* 23: 1, 2016, 61-76.

^{†††} Enzo Traverso, *New Faces of Fascism: Populism and the Far Right*, μετάφραση David Broder, Λονδίνο, Verso, 2019, σ. 19-20.

εγκαταστάθηκε στη χώρα μας ενδεχομένως να εθεωρείτο και αυτή «υπάνθρωπος», η Ελόνα Αγκόλι από την Αλβανία έραψε 600 μάσκες για το νοσοκομείο των Γρεβενών δωρεάν.

Και μετά, τι;

Τα ερωτήματα που τίθενται αφορούν την μετά την πανδημία εποχή. Ο καπιταλισμός γεννά του νεκροθάφτες του, ισχυριζόταν ο Μαρξ. Ισχύει το ίδιο και για την παρούσα νεοφιλελεύθερη μετάλλαξή του; Η τραγωδία της πανδημίας θα γίνει εφιαλτήριο μετάβασης σε ένα κοινωνικό κράτος ενίσχυσης των δημόσιων αγαθών ή πάνω από τις εκατόμβες νεκρών, στον ερειπιώνα που θα αφήσει, θα σήπονται ως ζωντανοί νεκροί οι νυν εγκλωβισμένοι που θα έχουν γίνει κοινωνικά αποκλεισμένοι, χωρίς εργασία και δικαιώματα; Τα δημόσια αγαθά και οι κοινωνικές πολιτικές ουδέποτε δόθηκαν ως δωρεά από τον καπιταλισμό. Λειτουργούσαν ως εργαλείο απρόσκοπτης αναπαραγωγής του δεδομένου ότι η δική του «ευημερία» συναρτάτο με την ευρωστία του «καύσιμου υλικού» του, ήτοι, της εργασίας. Στην παρούσα συγκυρία ωστόσο, ο νεοφιλελευθερισμός φαίνεται να καταφεύγει στην «ατομική ευθύνη», στην αλληλεγγύη ημών των ιδίων για να υπερβεί τις κρίσεις και να επιστρέψει δριμύτερος με εντονότερες συνθήκες επισφάλειας και μεγαλύτερο χρέος. Ο κίνδυνος που ελλοχεύει αφορά κατά πόσον η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού και η εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος απομόνωσης, εμμονικού ελέγχου και φόβου στο όνομα της δημόσιας υγείας θα είναι η παρένθεση που θα κλείσει μετά το πέρας της πανδημίας ή το προανάκρουσμα της ανθρώπινης συνθήκης του μέλλοντος, μοναδική «αξία» της οποίας θα είναι η βιολογική επιβίωση που θα υπερκεράζει την πολιτική και κοινωνική ύπαρξη. Μπορούμε να φανταστούμε μια «κοινωνία» στην οποία η εκπαίδευση και η εργασία θα γίνονται εξ αποστάσεως και η δημόσια σφαίρα θα είναι ο ιδιωτικός χώρος και η εικονική πραγματικότητα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που, όπως εύστοχα επισημαίνει ο Μπαντιού, αποτελούν «ένα πεδίο διάδοσης της εξυπνακίστικης διανοητικής παραλυσίας, της ανεξέλεγκτης φημολογίας και της ανακάλυψης προκατακλυσμιαίων ‘καινοφανών φαινομένων’, αν όχι του φασίζοντος σκοταδισμού;» §§§

Τελευταίο αλλά όχι έσχατο, η κατάσταση εξαίρεσης δεν έθεσε μόνο τους πολίτες σε «καραντίνα» αναστέλλοντας ακόμη και το δικαίωμα της ελεύθερης μετακίνησής τους αλλά και το ίδιο το κοινοβούλιο. Η Βουλή συνεδριάζει με ελάχιστο αριθμό βουλευτών και νομοθετεί με Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου. Στην Ουγγαρία ο Όρμπαν χρησιμοποίησε την κατάσταση εξαίρεσης που επέβαλε η πανδημία ως εύσχημο τρόπο της εν τοις πράγμασι κατάργησης του κοινοβουλίου αποφασίζοντας να κυβερνά με αναγκαστικά διατάγματα. Τι θα συμβεί αν η

§§§ A. Badiou, “Σχετικά με την επιδημική κατάσταση,” ό.π.

κατάσταση εξαίρεσης μετατραπεί σε κανόνα υποσκάπτοντας σταδιακά τη διάκριση των εξουσιών και ευνοώντας σκανδαλωδώς την εκτελεστική εξουσία; Τι είδους κοινωνία προοιωνίζεται ο «εθισμός» των πολιτών στην εξαίρεση ως κανόνα και η «ανοσία» τους στην άρση της δημοκρατίας; Το 1959 ο Αντόρνο υποστήριζε ότι η επιβίωση του φασισμού μέσα στη δημοκρατία είναι δυνάμει πιο επικίνδυνη από την «επιβίωση φασιστικών τάσεων κατά της δημοκρατίας».^{****}

Η κοινωνική απόσταση ως αλληλεγγύη ή θα γεννήσει συλλογικότητες και πεποιθήσεις για τις νέες μορφές των «κοινών» και τους τρόπους που θέλουμε να ζήσουμε στην μετά κορωνοϊό εποχή ή η μόνιμη κατάσταση εξαίρεσης θα αποφασιστεί ερήμην μας.

^{****} T.W. Adorno, “The Meaning of Working through the Past”, στο *Critical Models: Interventions and Catchwords*, επιμ. Lydia Goher, Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 2005, σ. 90.